

האמנם

"ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות" - כפשוטו?

המקור בפירש"י:

ספר בראשית פרק מה

מִהָרֹם וְעָלוּ אֶל אָבִי וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו
כִּי אָמַר בְּנֵי יוֹסֵף שְׂמֵנִי אֶלְהִים לְאֲדוֹן לְכֹל מִצְרַיִם רְדָה אֵלַי אֶל תַּעֲמֹד:

רש"י על בראשית פרק מה פסוק ט

(ט) ועלו אל אבי – ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות:



הבה נבדוק:

האמנם לראשונה הזכרו במקרא 'עליה' או 'ירידה' ביחס לארץ ישראל?

.א

ספר בראשית פרק יב

(ט) וַיֵּסַע אַבְרָם הַלֹּךְ וְנֹסֵעַ הַנְּגָבָה:

(י) וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיִמָה לְגֹר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ:

רש"י

הלוך ונסוע – לפרקים יושב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר וכל מסעיו הנגבה ללכת לדרומה של א"י והוא ללד ירושלים שהיא בחלקו של יהודה שנטלו בדרומה של א"י הר המוריה שהיא נחלתו.

.ב

ספר בראשית פרק יג

[א] וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וְלוֹט עַמּוֹ הַנְּגָבָה:

רש"י על בראשית פרק יג פסוק א

ויעל אברם וגו' הנגבה – לבא לדרומה של א"י כמו שאמר למעלה הלוך ונסוע הנגבה להר המוריה ומ"מ כשהוא הולך ממזרים לארץ כנען מדרום לפון הוא מהלך שארץ מזרים בדרומה של א"י כמו שמוכיח במסעות ובגבולי הארץ:

בשתי המובאות הללו

רש"י עוסק רק בכיוון הגיאוגרפי של רוח-הליכתו

[ה'צפון' תמיד למעלה ב'מפה' – הטעם הרוחני]

מדוע אינו מנמק זאת ב'גובהה של ארץ ישראל'?

כמו כן בסיפור יוסף ואחיו, מצינו ביטויי 'עלייה' ו'ירידה' ורש"י לא הזכיר כלום בנושא זה!

ג.

ספר בראשית פרק מב

וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ שָׂבֵר בְּמִצְרַיִם
רְדוּ שָׂמָּה וְשִׁבְרוּ לָנוּ מִשָּׁם וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת:

רש"י על בראשית פרק מב פסוק ב

רדו שמה—ולא אמר לכו, רמז למאמץ ועקר שנים שנסתעבדו למאמץ כמנין רד"ו:

[מדוע נזקק לרמזי-גימטריא?! ולא הזכיר ש'גבוהה מכל הארצות']

ד.

ספר בראשית פרק מד

(כג) וַתֹּאמֶר אֶל עֲבָדֶיךָ אִם לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם הַקָּטָן אִתְּכֶם לֹא תִסְפוּן לְרֹאוֹת
פָּנָי: (כד) וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל עֲבָדֶיךָ אָבִי וַנִּגַּד לוֹ אֵת דְּבָרֵי אֲדֹנָי: (כה) וַיֹּאמֶר
אָבִינוּ שָׁבוּ שִׁבְרוּ לָנוּ מִעֵט אֶכֶל: (כו) וַנֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם יֵשׁ אֲחִינוּ
הַקָּטָן אִתָּנוּ וַיִּרְדְּנוּ כִּי לֹא נוּכַל לְרֹאוֹת פָּנָי הָאִישׁ וְאֲחִינוּ הַקָּטָן אִינָנוּ אִתָּנוּ:

[ורש"י שותק...]

ה.

ספר בראשית פרק מד

(יז) וַיֹּאמֶר חֲלִילָה לִּי מַעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגִּבִּיעַ בְּיָדוֹ הוּא יְהִיָּה
לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם עָלוּ לְשָׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם:

[ורש"י שותק...]

והפלא הגדול ביותר:

א.

ספר דברים פרק א

[כא] רָאָה נָתַן יְהוָה לְפָנֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ עָלֶיהָ רָשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֵל תִּירָא וְאֵל תַּחַת: (כב) וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כְּלַכְּם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַח
אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וַיִּשְׁבוּ אֵתָּנוּ דִּבֶּר אֶת הַדָּרֶךְ אֲשֶׁר נִעְלָה
בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלֹהֵינוּ: (כג) וַיִּיטֹב בְּעֵינַי הַדָּבָר וְאֶקַּח מִכֶּם שְׁנַיִם
עֲשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְטוֹ: (כד) וַיִּפְּנוּ וַיַּעֲלוּ הַהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֲשַׁכְּלַ

וַיִּרְגְּלוּ אֹתָהּ: (כה) וַיִּקְחוּ בְיָדָם מִפְּרֵי הָאָרֶץ וַיִּזְרְדוּ אֵלֵינוּ וַיָּשָׁבוּ אֹתָנוּ דְבַר
וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָדוּד אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ:

רש"י על דברים פרק א פסוק כה

(כה) ויורידו אלינו – מגיד שא"י גבוהה היא מכל הארצות:

1. מה נזכר פתאום רש"י לומר שמפסוק זה למדים ש"ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות"? והלא כבר למדנו זאת מהפסוק בפרשת 'ויגש'?
2. ולמה על המילים "עלה" ו"נעלה" שבפסוקים שלפניו (כא-כב) שתק רש"י?
3. ומה נשתנו שני הפסוקים הללו: "ועלו אל אבי" ו"ויורידו אלינו" שדווקא בהם מדגיש רש"י את 'גבוהותה' של ארץ ישראל!?



התייחסות-חלקית לפתרון שאלות אלו מצינו במובאה הבאה:

פי' לבוש האורה (ויגש מה, ט.):

"... "ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות", מה שלא פירש"י כן למעלה, גבי "ואתם עלו לשלום אל אביכם" [מובאה ה] וכן גבי "והנער יעל עם אחיו", משום דהתם י"ל שאינו לשון עלייה ממס', אלא שייפדו מנרתם, שלא יחזיק בהם כעבדים, וזוהי "עלייתם".

אבל כאן [= מהרו ועלו אל אבי] יש לדקדק "ועלו" למה לזי? לא היה לו לומר אלא רק "מהרו אל אבי"?

אלא הכי קאמר: אף על פי ש"ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות" והעולה לה ממנצרים נריך לעלות דרך ההר, ודרך העולה בהר שילך בנחת ולא במהרה, על כן ביקש מהם אע"פ שאתם נריכים לעלות בהר, אני מבקש מכם שתעלו מהרה ואל תאחרו. עכ"ל

☒ תירוצו אינו מתייחס לכל המובאות שצוטטו לעיל, ואינו פותרן.

☒ אם כוונת רש"י לבאר את סיבת הביטוי "מהרו" (אף שזו עלייה בהר) – מדוע אין רש"י מעתיק בד"ה גם תיבת "מהרו", ואינו מצטט אלא "ועלו אל אבי" בלבד?

והביאור בזה :

**האמנם טופוגראפית "גבוהה א"י מכל הארצות"
שעל גבי כדור הארץ? יותר מהאלפים? ומהאברסט? ...**

ואין לומר שהכוונה היא רק ל'גבהות רוחנית ערכית'

כי רש"י מביא זאת כפשוטו של מקרא

ללא ציון מדרשי

אמנם יש למאמר זה גם צד דרושי
אבל ניתן להבינו גם מהיבט של פשוטו של מקרא:



כוונת המאמר איננה לגבהות-טופוגראפית'
כלפי שטח-הפנים של כדור הארץ

גם לא ליגובה גיאוגראפית של כיוון הרוחות

אלא בתור כדור הגלובוס

הנקודה הכי גבוהה בכדור

תלויה במצב בו מחזיק אותו ומביט בקדקדו של הגלובוס

זאת על פי הכתוב:

"תמיד עיני ה' אלוהיך בה מרשית שנה ועד אחרית שנה"

מסקנה!

כאשר "גבהותה הערכית" של ארץ ישראל תופיע במקרא
בלשונם של האבות או השבטים או בלשון המקרא עצמו
נחשב הוא כדבר המובן מאליו ואז אין רש"י צריך לציין זאת!

אבל לעולם לא תופיע בלשונו של מי שאינו יהודי

אלא א"כ מדובר ב"עליה" גיאוגראפית או טופוגראפית אז יציין זאת רש"י!

הבה נבדוק מסקנה זו לאור המובאות דלעיל:

במובאות א. ב.

מדובר אמנם ביחס ל'אבות'

אבל בטרם 'ברית בין הבתרים' אז לא היתה עדיין לה 'ערכיות'

לכן חיפש רש"י נימוק אחר לביטויי 'עליה' או 'ירידה' של אברהם

'עליה' במובן 'גיאוגראפי' – לכיוון צפון

'ירידה' במובן 'גיאוגראפי' – לכיוון דרום

במובאות ז. ה.

מדובר בדו-שיח של השבטים
אשר בלשונם כיהודים מובן מאלי
שאל הארץ זו 'עליה' ואל מצרים זו 'ירידה'

עד שאין רש"י צריך בכלל להסביר כלום ולכן 'שותק'



הקושי הוא במובאה ג.

ספר בראשית פרק מב

וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ שָׁבֶר בְּמִצְרַיִם
רְדוּ שָׁמָּה וְשָׁבְרוּ לָנוּ מִשָּׁם וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת:

רש"י על בראשית פרק מב פסוק ב

רדו שמה—ולא אמר לכו, רמז למאחזיקים ועקר שנים שנסתעבדו למאחזיקים כמנין רד"ו:

לא היה צורך להסביר כלום
ואם כבר הסביר למה לא פירש: א"י גבוהה מכל הארצות?

וכפי שהקשה על רש"י – הרא"ם:

"ולא אמר לכו? רמז למאחזיקים ועשר שנים וכו'... לא שמעתי פירוש! כי כל ההולך מארץ כנען לארץ מצרים יקרא "יורד"... מפני ש"ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות" ...ועוד: גבי "ויירדו אחי יוסף עשרה" דכתיב בתריה, דלא כתיב "ויילכו" מאי איכא למימר?"

והמהר"ל בספרו "גור אריה" – ניסה לתרץ את קושיית הרא"ם:

"ולא אמר לכו. כי היה ראוי לתפוס לשון טוב... ואע"פ שמי שהוא הולך מארץ ישראל למצרים - יורד, דארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, אפילו הכי לא הוי ליה למימר כד, אחר שהוא לשון ירידה [=לולי הרמז של רד"ו שנים, כדפירש"י]. אבל מה שכתוב ויירדו אחי יוסף [=כקושיית הרא"ם] לא קשה, כי הוא לשון הכתוב ודווקא המדבר לא יאמר "רדו".

וצריך עיון:

1. אם "רדו" איננו לשון טוב, הרי מצינו שגם 'הכתוב' – "עיקם שמונה אותיות ובלבד שלא יוציא דבר מגונה מפיו".

2. ומה יענה גור אריה על מובאה ד. שם "המדבר" (יהודה) נוקט לשון 'ירידה'?

והתשובה רמוזה בהעתקת רש"י בד"ה גם את תיבת "שמה"

אם כן מה נשתנה
"מהרו ועלו אל אבי" שהוצרך לפרשו?

והביאור בזה:

בפסוק זה ישנו חידוש, שחשוב להדגישו:
שהרי יוסף נמצא כבר 22 שנה במרכז התרבות-המצרית אצלם,
בסגנונם הפרעוני – אין שום ערכיות ל"כנען"
אדרבה! מצרים היא אצלם "מרכז-העולם"
אלא שבתרבותם אין שום "ערכיות-רוחנית" לכן למצריים הם גם לא "עולים"...

וכדמוכח מלשונו של פרעה ספר בראשית פרק מה
וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל יוֹסֵף אָמֵר אֵל אַחִיךָ זֹאת עֲשׂוּ טַעֲנוּ אֶת בְּעִירְכֶם וּלְכוּ בְּאוֹ
אֶרֶץ כְּנָעַן: (יח) וְקָחוּ אֶת אֲבִיכֶם וְאֶת בְּתִיכֶם וּבְאוּ אֵלַי וְאֶתְנֶה לָכֶם אֶת טוֹב
אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאָכְלוּ אֶת חֶלֶב הָאָרֶץ: (יט) וְאֶתְהָ צְוִיתָהּ זֹאת עֲשׂוּ קָחוּ לָכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת לְטַפְּכֶם וּלְנִשְׁיֵיכֶם וּנְשֵׂאתֶם אֶת אֲבִיכֶם וּבְאתֶם:

**ואם לאחר 22 שנות שיקוע בתרבות המצרים
עדיין יוסף מתבטא ביחס לא"י: 'עלו אל אבי'
סימן מובהק הוא ליציבותו האיתנה
את זה רואה רש"י צורך להבליט ולשים על נס**

אמנם גם אצל יוסף מצינו שמדבר בסגנון "מצרי" – הייתכן!?

ספר בראשית פרק מב

בְּזֹאת תִּבְחַנּוּ חַי פַּרְעֹה אִם תֵּצֵאוּ מִזֶּה כִּי אִם בָּבוֹא אֲחִיכֶם הִקְטַן הַנָּה: ... (יט) אִם
כִּנִּים אַתֶּם אֲחִיכֶם אַחַד יֵאָסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לָכוּ הִבִּיאוּ שָׂבַר רַעְבוֹן
בְּתִיכֶם:

**אלא שכסוקים אלו נאמרו בטרם התוודע יוסף לאחיו
וניסוח זה הוא חלק מ"תחפושתו" שלא יכירוהו אחיו**



ועפ"ז יובנו גם דברי רש"י ספר בראשית פרק מה
(יב) וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוֹת וְעֵינַי אָחִי בְּנִימִין כִּי פִי הִמְדַּבֵּר אֵלֵיכֶם:

והנה עיניכם רואות – ככבודי ושחני אחיכם שחני מהול ככם.
ועוד כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש (בב"ר):

ולכאורה מה ראייה היא זו? [סיפור הילד ממאה שערים]

ולכן כאשר הסתיימה ההתנכרות בהתוודעו לאחיו
ויוסף נוקט בטבעיות "מהרו ועלו אל אבי"
הרי זהו חידוש גדול שאחר 22 שנות נכר לא התבולל יוסף הצדיק ולא נשתנו כלל ערכיו
ולכן ראה רש"י צורך להדגיש ולציין זאת:

"ארץ ישראל גבוהה [אפילו אצלו כמשנה למלך מצרים] **מכל הארצות"**

החידוש ב"מרגלים":

השאלה של רש"י הייתה:
למה "משה רבינו" בסיפורו נוקט לשון "ויורידו"
שהוא לכאורה מיותר, שהרי נאמר כבר בפסוק קודם:

ספר דברים פרק א

[כד] ויפנו ויעלו ההרה ויבאו עד נחל אשפל וירגלו אתה: (כה) ויקחו בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו:

על כן פירש רש"י:

"מגיד שארץ ישראל גבוהה [=אפילו אצל המרגלים מואסי-הארץ!] מכל הארצות!

ומה שבהמשך הסיפור ספר בראשית פרק מו, מה.
שוב אין ביטויי "עלייה" ו"ירידה":

ספר בראשית פרק מו

(ה) ויקם יעקב מבאר שבע וישאו בני ישראל את יעקב אביהם ואת טפם ואת
נשיהם בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אתו: (ו) ויקחו את מקניהם ואת רכושם
אשר רכשו בארץ כנען ויבאו מצרימה יעקב וכל זרעו אתו: (ז) בניו ובני בניו אתו
בנותיו ובנות בניו וכל זרעו הביא אתו מצרימה:

זהו אחר הבטחת הקב"ה "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה" כשנמצאים עם
ליווי-הקב"ה ("אנכי") שוב אין זו "ירידה"

(ג) ויאמר אנכי האל אלהי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך
שם: (ד) אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך: